CU PRIVIRE LA EDITAREA CLASICILOR NOŞTRI

— Probleme de textologie —

DE

G. PIENESCU

I

Noţiunea de textologie — disciplină filologică care are ca obiect pregătirea pentru tipar a textelor clasice în forma lor autentică — este relativ recentă şi, pînă acum, de restrînsă circulaţie în vocabularul nostru ştiinţific.

Deşi utilitatea acestei ştiinţe a fost simţită în trecut de clasicii culturii noastre, ca o consecinţă a dezvoltării disciplinelor filologice[1] şi, cu toate că în accepţiunea ei tehnică a fost — cu dibuiri, ezitări şi greşeli — aplicată, despre o istorie ca atare a textologiei romîneşti nu poate fi vorba. Cărturari patrioţi, cu dragoste de progres, de adevăr şi de frumos, — M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, N. Bălcescu, August Treboniu Laurian, T. Cipariu, B. P. Hasdeu, A. I. Odobescu şi în timpurile mai apropiate nouă Em. Gîrleanu, M. Gaster

[1] A. I. Odobescu, în raportul său academic din 1877 despre «Reviziunea Dicţionarului Academiei» atrăgea atenţia asupra principalei dificultăţi pe care o întîmpinau membrii Comisiunii lexicografice a dicţionarului — inexistenţa unor ediţii critice a operelor literare clasice — şi recomanda tipărirea lor: «Socotim... că a retipări în ediţiuni critice şi înzestrate cu glosare speciale şi cu indice şi note lexicografice, principalele opere literarii ale secolilor trecuţi, — şi anume, unele din cărţile romîneşti ale *diaconului Coresi*, din tipăriturile în limba naţională făcute în Ardeal sub George Racotzi, în Ţara Romînească sub Matei Basarab şi în Moldova sub Vasile Lupu, din scrierile mitropoliţilor *Varlaam*, *Dosoftei* şi *Antim*, din operile *Urechilor*, *Costinilor*, *Grecenilor* şi *Cantemirilor*, precum poate şi chiar unele documente din aceleaşi epoce, încă inedite, — este a aşterne, pentru folosul tuturor literaţilor romîni, stratul cel mai temeinic al edificiului istoriei noastre limbistice». (Scrieri literare şi istorice, Bucureşti, 1887, vol. II, p. 401—402).

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

sau N. Cartojan, pentru a nu aminti decît pe cei mai cunoscuți, — biruind prin importante sacrificii materiale inerția culturală a oficialității reacționare «au suflat colbul» de pe cronicile cărunte ale evoluției noastre spirituale, punîndu-le la îndemîna cititorilor. Rezultatele osîrdiei lor de editori, deși izvorîte din nobile sentimente, nu pot fi considerate — cu unele excepții — opere filologice, ne mai corespunzînd exigențelor actuale ale acestei discipline. Ele rămîn a fi simple documente bibliografice ale istoriei literare.

Singurul filolog romîn care a consacrat, în trecut, un studiu de specialitate complexelor și dificilelor probleme pe care le ridică stabilirea textului autentic al unei opere clasice și care a adus contribuții originale, indicînd totodată metode valabile și azi, a fost savantul elenist D. Russo în «Critica textelor și tehnica edițiilor»[1].

Deși relativ veche, lucrarea lui D. Russo nu a fost însă, din păcate, decît arareori utilizată.

Sînt cunoscute filologilor erorile pe care le conține majoritatea edițiilor postume ale operelor clasicilor noștri apărute în casele de editură burgheze. Economia articolului nu ne permite înșiruirea lor. Pentru a nu lăsa însă afirmația să plutească în abstract, vom da un exemplu. Să considerăm, de pildă, ediția Cezar Bolliac «Meditații și poezii», București, Minerva 1915, care reproduce ediția «Colecțiune de poesii vechi și nouă», București, Ed. Socec [1857]. Semnalăm doar cîteva lecțiuni eronate:

Ed. Socec [1857]	Ed. Minerva 1915.
boală	boltă
păstrăv	păstor
raza	paza
porți	nopți
ciute	sute
piei	tei
rosteşti	posteşti
mînă	mamă
deşărtăciunea	deşteptăciunea
voce	vorbe
cruda-i ghiară	coada-i ghiară
să-nvie	să-mbie
pe buze-i	pe roze-i

Uneori editorul a omis versuri întregi, ştirbind astfel autenticitatea textului poeziilor[2]:

[Adevărul] «Îl ştie cel ce zboară pe-aripile puterii?
Îl ştie'l de adoarme-n braţele plăcerii.
În fund-unui palat?» (ADEVĂRUL)

[1] Lucrarea a apărut în «Buletinul comisiei istorice a Romîniei», 1, (1915), p. 5—100 și a fost reprodusă de două ori, întîi în extras în 1921 și a doua oară în D. Russo, Studii istorice greco-romîne, Opere postume, București, 1939, vol. II., p. 543—644.

[2] Cursivul indică versul omis.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

« Eupatrizii din vechime se zic astăzi evghenişti
*Şi pe vechile principii, **ortodoxi** şi **monarhişii** ».*
(La Maior Ion Voinescu II)

« Dryden gîrbov, alb de vîrstă, în neajungere murind,
Îl vedem în disperare-i cerul, stelele privind,
Rătăcind pe-astrologie să se poată mîngăia ».
(Ibidem)

« Vom vedea un lanţ de chinuri printre care au trecut
Ăşti martiri[1] de cînd e lumea. Temniţe şi sugrumări,
Goana, lanţul au fost plata l-ale lor cereşti cîntări ».
(Ibidem)

« Cine stă din lucru numaidecît piere;
Viermii fac mătase; albinele miere;
Cîinii păzesc turme, oile ne-mbracă; »
(La un copil)

Împotriva unor astfel de denaturări a textelor clasice, denaturări care au la bază improvizaţia şi arbitrariul trebuie să lupte astăzi filologii noştri pentru a da cititorilor imaginea reală a gîndirii marilor noştri scriitori din trecut. Această primordială îndatorire patriotică se conjugă cu aceea de a oferi lingviştilor şi istoricilor literari texte autentice, în ediţii critice, pe baza cărora să poată fi întreprinse studii ştiinţifice de istorie literară şi de lingvistică, să poată fi elaborate dicţionarele şi atît de necesara gramatică istorică a limbii romîne. Sensul politic al acestei îndatoriri este indicat de unul din obiectivele de seamă ale revoluţiei noastre culturale: valorificarea critică — făcută pe baze ştiinţifice — a moştenirii literare pe care ne-au lăsat-o acei scriitori care în veacurile apuse şi-au pus cunoştinţele şi talentul lor în slujba năzuinţei populare de propăşire.

II

În regimul nostru de democraţie populară, editarea clasicilor constituie o importantă problemă de stat.

În ultimii cinci ani s-au obţinut în acest domeniu succese promiţătoare. Ele se datoresc sprijinului direct şi multilateral pe care Partidul Muncitoresc Romîn şi Guvernul l-au acordat editurilor, precum şi hărniciei cadrelor ştiinţifice din institutele de învăţămînt superior, din institutele Academiei R.P.R. şi redactorilor Editurii de stat pentru literatură şi artă şi ai Editurii tineretului. Aceste două mari edituri au pus la îndemîna maselor de cititori, într-un tiraj mare, una sau mai multe ediţii din operele clasice ale scriitorilor I. Budai-Deleanu, Dinicu Golescu, A. Pann, C. Negruzzi, A. Russo, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, V. Alecsandri, N. Filimon, A. Odobescu, I. Ghica, B. P. Hasdeu, I. Creangă, I. Slavici, M. Eminescu, I. L. Caragiale, A. Vlahuţă, G. Coşbuc. etc.

Scopul acestei uriaşe strădanii este educarea poporului nostru şi în special a tinerelor generaţii în spiritul nobilei mîndrii patriotice care-l îndemna pe

[1] Poeţii şi oamenii de ştiinţă.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

cronicar să exclame: « *Nasc şi în Moldova oameni!* », adică în spiritul dragostei şi respectului pentru tezaurul cultural-ideologic şi politic pe care ni l-au lăsat strămbunii.

O analiză cît de sumară a ediţiilor de opere clasice romîneşti apărute din 1948 pînă azi relevă o remarcabilă îmbunătăţire a muncii de pregătire ştiinţifică a textelor clasice, ceea ce înseamnă o creştere a nivelului profesional al tinerilor noştri editori şi redactori din edituri.

Totuşi nu se poate afirma că ediţiile clasicilor romîni apărute în ultimii cinci ani satisfac întotdeauna exigenţele ştiinţifice, că oferă maselor de cititori şi cercetătorilor ştiinţifici — lingvişti, istorici şi critici literari — imaginea reală a operei clasice, textul ei autentic, că prin ele s-a atins unul din ţelurile principale ale muncii textologului: înlocuirea ediţiilor originale devenite cu timpul volume rare şi în consecinţă inaccesibile majorităţii cititorilor. Această situaţie, inadmisibilă în regimul nostru de democraţie populară care creează condiţiile necesare desfăşurării muncii ştiinţifice, se datoreşte, în primul rînd, colectivelor de muncă din instituţiile de cultură care participă la editarea textelor clasice, lipsei lor de preocupare pentru problemele textologiei. De asemenea trebuie să menţionăm că nici revistele literare şi, încă mai puţin, gazetele nu au înţeles importanţa editării textelor clasice în forma lor autentică, mărginindu-se să publice articole generale asupra operei scriitorului clasic editat sau să reproducă în notiţe bibliografice, cu sintaxă proprie uneori, « nota asupra ediţiei » ce precede îndeobşte textul.

Însemnătatea stabilirii textului clasic în forma lui autentică a fost relevată în Uniunea Sovietică de presa de partid care a criticat unele lipsuri ale editorilor şi redactorilor în pregătirea ştiinţifică a ediţiilor de opere clasice. A avut loc o amplă şi serioasă discuţie în jurul problemelor textologiei la care au participat filologi ca B. Meilah, D. Blagoi, An. Tarasenkov, S. Makogonenko, N. K. Guzdii, V. A. Jdanov ş.a. Fără a fi epuizat problemele complexe şi variatele implicaţii ale acestei discipline, discuţiile au făcut posibilă generalizarea cîtorva procedee tehnice a căror valabilitate ştiinţifică a fost verificată prin practică.

Pentru lichidarea rămînerii în urmă în domeniul textologiei, o dezbatere similară cu aceea care a avut loc în U.R.S.S., precum şi recenzarea severă de către specialişti a ediţiilor de opere clasice apărute în ultimii ani ar fi extrem de utile şi la noi.

Scopul primordial al articolului de faţă este de a fi un punct de plecare pentru această necesară dezbatere; în subsidiar, ne propunem să comunicăm unele observaţii desprinse din practica pregătirii ediţiilor de opere clasice.

III

Obiectul de căpetenie al muncii textologului trebuie să fie restabilirea textului autentic al operei de editat. Munca este de obicei dificilă, solicitînd

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

nu numai o deosebită atenție și conștiinciozitate, dar și bogate cunoștințe de lingvistică, istorie literară, estetică și istorie.

Textologii sovietici sînt de acord cu principiul că în munca de restabilire a textului autentic, editorul[1] trebuie să considere, în genere, ca text de bază, definitiv, ultima ediție originală sau ultima variantă a manuscrisului autograf, care, în general, se presupune că reprezintă «ultima voință» a scriitorului, expresia fidelă a gîndirii și artei sale.

Această normă textologică fundamentală, justificată de dialectica procesului de creație, nu a fost însă totdeauna recunoscută. Ea s-a cristalizat în lupta împotriva subiectivismului. Unii editori, partizani ai creației «spontane» a operei literare, au recomandat și mai recomandă și azi considerarea primului manuscris autograf sau a ediției princeps ca unică expresie valabilă a actului creator. Alții, intuind lipsa de fundament rațional a acestui «principiu», au indicat ca «metodă» pentru restabilirea textului autentic, colaționarea manuscriselor autografe și a edițiilor originale și apoi întocmirea unui text combinat. Totuși, nici aceștia nu reușeau să iasă din granițele subiectivismului. Această poziție a fost adoptată fățiș cu deosebire de editorii estetizanți care, «stilizînd» textele clasice au deformat imaginea creatorului, singura interesantă atît pentru cititor cît și pentru omul de știință.

Tocmai pentru a înlătura orice fel de imixtiuni — intervenții ale copiștilor, erori de tipar ș.a. — străine de voința scriitorului, se recomandă ca principală metodă de restabilire a textului autentic colaționarea ultimei ediții originale cu corecturile și toate edițiile originale și preoriginale precum și cu variantele autografe ale manuscriselor și copiile după manuscrisele autografe corectate de scriitor. Aceste operațiuni sînt necesare deoarece practica editorială a dovedit că, uneori, scriitorul, fie că nu și-a îngrijit personal ultima ediție a operelor sale, fie că, știindu-și aproape pe de rost textul, nu a observat erorile copiștilor, corectorilor și tipografilor. Acestor eventuale cauze ale lipsurilor ultimei ediții originale se adaugă cîteodată cenzurarea politică a textului fie de cenzură, fie de însuși scriitor — «autocenzură» — care, pentru a face posibilă publicarea operei, a renunțat la unele pasaje ce aveau rostul de a-i preciza tendința politică. Colaționarea ultimei ediții originale cu corecturile, edițiile originale anterioare și preoriginale, precum și cu manuscrisele autografe sau copiile văzute de scriitor nu trebuie să-l ducă însă pe editor la prelucrarea textului din variante sau la păstrarea cu titlu de variante a grafiilor la

[1] Pentru claritatea discuției explicăm aci cîțiva termeni pe care-i utilizăm în cuprinsul articolului: — **editor** cel care se ocupă de pregătirea pentru tipar a unui text clasic; **manuscris-autograf** — orice text scris de mîna autorului; **ediție originală** — orice ediție apărută în timpul vieții autorului; **ediție preoriginală** — scrierile publicate pentru prima oară în periodice, acte academice, miscelanee; **ediție princeps** — prima ediție a unui text; **glosă** — cuvînt scris între linii sau pe marginea unui text, cu rostul de a explica cuvintele cu înțeles obscur; **lecțiune** — felul în care se citește un text.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

modă într-un anumit moment istoric, ci la restabilirea textului autentic. Aceasta implică perfecta cunoaştere nu numai a limbii scriitorului a cărui operă îşi propune s-o editeze, o bună cunoaştere a limbii literare şi vorbite a timpului şi a ariei lingvistice respective, dar şi cunoaşterea temeinică a istoriei limbii romîneşti. Numai pe baza unor asemenea serioase cunoştinţe el va putea deosebi realitatea lingvistică de grafie şi-ş va putea da seama care sînt variantele reale, stilistice, singurele care interesează atît pe cititorul obişnuit cît şi pe omul de ştiinţă. Numai aceste variante pot face obiectul aparatului critic, din confruntarea lor cu textul autentic cititorul putînd aprecia evoluţia creatorului. În cazul în care scriitorul nu a reuşit să-şi editeze opera în timpul vieţii, se consideră text de bază ultima variantă a manuscrisului autograf, din care se exclud, prin colaţionare şi analiză grafică şi lingvistică intervenţiile copiştilor şi glosele eventualilor lectori.

O dată restabilit textul autentic, editorul trebuie să urmărească îmbogăţirea ediţiei cu note istorice şi gramaticale, glosar, bibliografia scriitorului şi eventual bibliografia critică asupa operei editate. După încheierea acestor operaţiuni se recomandă redactarea unei « note asupra ediţiei » în care trebuie să se menţioneze ediţiile originale, preoriginale şi manuscrisele colaţionate şi să se indice modificările ortografice pe care le-a efectuat editorul.

Deşi au surse diferite, erorile metodologice duc în textologie la acelaşi grav rezultat: lipsa de autenticitate a ediţiei. Diletantismul, arbitrarul, aplicarea inconsecventă a normelor generale enunţate mai sus, au acelaşi efect ca şi lipsa de exeperienţă şi insuficienta cultură filologică generală şi de specialitate. Un exemplu edificator în acest sens îl oferă ediţiile poemei eroicomice « Ţiganiada » de I. Budai-Deleanu îngrijite de Gh. Cardaş. Deşi editorul considerînd ca text definitiv ultima variantă a manuscrisului autograf (Bibl. Acad. R.P.R., ms. nr. 2429) a respectat una din normele fundamentale ale textologiei, ediţia sa conţine nenumărate erori care fac ininteligibile unele propoziţii, deformînd totodată şi multe imagini artistice. Erorile cuprinse în aceste două ediţii îşi au izvorul în insuficienta cunoaştere de către editor a grafiei chirilice şi în necunoaşterea particularităţilor lingvistice regionale şi a arhaismelor lexicale, sintactice, morfologice şi fonetice pe care le-a utilizat I. Budai-Deleanu.

În acelaşi timp, lui Gh. Cardaş i se poate imputa îndeosebi în ediţia a doua a «Ţiganiadei», o altă eroare, aceea de a fi « modernizat » textul. Asemenea « luare de atitudine » faţă de textele vechi, pentru a le face « inteligibile » — caracteristică diletanţilor — este neştiinţifică şi inutilă, limba romînă nesuferind în decursul veacurilor transformări radicale, sintactice, morfologice şi fonetice, de natură a face de neînţeles, pentru cititorul de azi, un text, fie el, chiar din secolul al XVI-lea.

O altă serie de greşeli se strecoară în ediţiile operelor clasice din cauza necolaţionării ultimei ediţii originale cu toate ediţiile originale şi preoriginale. Unii

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

filologi mai continuă şi astăzi să creadă că « fotografierea » ultimei ediţii originale este suficientă pentru a reda un text autentic. După acest « principiu » a fost redactat, în parte, volumul I de « Opere » de I. Slavici apărut în Editura de stat pentru literatură şi artă în 1952, deşi în nota de la sfîrşitul volumului I (pag. 393) se afirmă: « pentru nuvelele «Popa Tanda», «Budulea Taichii», «Moara cu noroc» şi « Comoara » s-a folosit ca text de bază ediţia a IV-a apărută la Cartea Romînească în 1921 » ediţie ce a fost colaţionată cu ediţiile 1892 — 1896 şi 1907. O repetare fie numai parţială a acestei operaţiuni face evidentă eroarea fundamentală care viciază textele nuvelelor citate din ediţia E.S.P.L.A. 1952. Ea constă în considerarea ediţiei din 1921 ca ediţie de bază. Dacă editorul nu s-ar fi mulţumit numai cu însuşirea mecanică a normei textologice fundamentale a priorităţii ultimei ediţii originale şi ar fi apreciat critic textul ediţiei din 1921, în urma unei serioase cercetări a biografiei şi bibliografiei scriitorului şi a unei riguroase colaţionări a ultimei ediţii originale cu toate ediţiile originale şi preoriginale — operaţie care nu a fost efectuată[1], şi-ar fi dat seama că ediţia din 1921 nu poate fi considerată ca ediţie de bază pentru restabilirea textului autentic. În 1921, I. Slavici avea vîrsta de 73 de ani şi e de presupus că nu a mai corectat paginile nuvelelor, lăsînd această migăloasă treabă în sarcina corecturii tipografice. Altfel nu se explică numeroasele greşeli de tipar şi omisiuni pe care le conţine ediţia din 1921. Iată cîteva exemple extrase prin confruntarea ediţiei E.S.P.L.A. 1952 cu Ed. Minerva 1907, exemple care demonstrează, credem, că ediţia din 1921, Cartea Romînească, nu poate fi considerată ca reprezentînd ultima voinţă a creatorului [2].

« Popă? Se zice, că nu e sat fără de popă. Pe semne, cine-a făcut zicala asta n-a ştiut de Sărăceni. Sărăcenii era un sat fără *de* popă. Adică — era sat cu popă, — numai că popa lor totdeauna era popă fără sat. Un lucru singur în felul lui cu Sărăcenii ăştia. Mai că n-a fost încă popă care să fi stat mai mult decît trei zile în Sărăceni: *într-una vine, într-alta rămîne, iar în a treia se duce. Cîţi popi vinovaţi toţi au trecut prin Sărăceni* şi care a stat mai multă vreme aici, s-a curăţit de păcate ».

Popa Tanda. Ed. Minerva, 1907, vol I. p. 11—12;
Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 56) [Sărăcenii]

« Era sat cel puţin de nume: nimeni nu putea zice că e popă făr' de sat. Şi într-adevăr, mai potrivit *popă pentru mai potrivit* sat nici cu bobii nu s-ar fi putut găsi. Traista popii se potrivea cu pragul poporenilor ».

Ibidem (Ed. Minerva, 1907, p. 12;
Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 56)

« Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deşi nu înţelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele. L-a scris o dată, l-a scris de două, de zece, de o sută de ori şi *cu cît mai mult îl scria*, cu atît mai bine

---

Nuvela « Popa Tanda » a mai apărut în « Convorbiri Literare », IX, 1875, p. 88—100 şi în volumul « Novele din popor » (1881); în aceeaşi ediţie au apărut pentru prima oară şi nuvelele « Budulea Taichii » şi « Moara cu noroc. »

[2] Cursivul indică propoziţiile sau cuvintele ce lipsesc din ediţia E.S.P.L.A. care reproduce — cu aproximaţie — ediţia 1921.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

înțelegea că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie, pentru că de cîte ori suna într-un fel, el scria aceeași slovă ».

Budulea Taichii (Ed. Minerva, 1907, vol. I, p. 146 — 147; Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 74.)

Alteori cuvintele au fost amestecate în așa fel încît fraza apare lipsită de sens. Iată cum arată aceeași frază în ediția E.S.P.L.A. 1952 și ediția din 1907 [1].

« Duțu se duse înapoi, însă nu înapoi la Buzău, de unde venise, *ci unde-și lăsase hainele, se îmbrăcă din nou și plecă*, înainte spre Ploiești, ca să aibă noroc ».

Comoara (Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 331)

« Duțu se duse înnpoi, *unde-și lăsase hainele, se îmbrăca din nou și pleca*, însă nu înapoi, la Buzău, de unde venise, ci înainte, la Ploiești, ca să aibă noroc ».

Ibidem (Ed. Minerva, vol. II, p. 237)

Din citatele de mai sus reiese cît de dăunătoare poate fi în operația de restabilire a textului autentic, aplicarea fie mecanică, fie inconsecventă a normelor textologice.

Exemple mai grăitoare despre consecințele diletantismului și ale superficialității în munca de pregătire pentru tipar a textelor clasice ne oferă edițiile de « Opere » de N. Bălcescu, apărute în ultimii doi ani. După cum îndeobște se știe, opera lui N. Bălcescu nu a fost, pînă în prezent editată după criterii științifice. În parte publicate de însuși marele gînditor democrat și revoluționar al anului 1848 în « Propășirea », « Curierul Românesc », « Magazin istoric pentru Dacia », « Junimea Română », în parte rămase în manuscrise autografe sau copii corectate — unele — de mîna lui N. Bălcescu, cu omisiuni și neclarități, scrierile marelui nostru istoric au fost arareori și numai fragmentar editate în trecut. Singura sa scrieire care a fost mai des tipărită este «Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul », majoritatea editorilor reproducînd textul ediției din 1878 îngrijită de A. I. Odobescu. Această ediție conține numeroase abateri de la textul autentic, abateri care, se presupune, că s-ar datora mai mult lui I. Slavici decît autorului « Falsului tratat de vînătoare »[2]. La aceste contribuții ale scriitorului și dascălului ardelean s-au adăugat, desigur, erorile corectorilor și tipografilor. De aceea ediția din 1878 a « Istoriei Românilor sub Mihai-vodă Viteazul » nu poate fi considerată ca ediție de bază pentru studii științifice asupra operei lui N. Bălcescu. Ea rămîne doar un valoros document al istoriei noastre culturale, mărturisind continuarea spiritului democratic în rîndurile celor mai buni reprezentanți ai generației postpașoptiste.

---

[1] Cursivul indică cuvintele schimbate.

[2] Vezi « Convorbiri Literare », LXIII (1930), p. 397. I. Slavici, « Lumea prin care am trecut, » scrisoare publicată postum, menționată și în N. Bălcescu, Opere, București, Ed. Acad. R.P.R., vol. II, p. 376.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

Cunoscînd deficiențele ediției din 1878, precum și toate dificultățile legate de editarea operei inedite a lui N. Bălcescu, editorii și colectivele redacționale ale editurilor trebuiau să-și ia ca sarcină primordială îndepărtarea erorilor și restabilirea textului autentic. Această sarcină revenea în primul rînd cercetătorilor științifici din cadrul Institutului de istorie și redactorilor Editurii Academiei R.P.R., deoarece edițiile academice trebuie să constituie texte « de bază » pentru edițiile de masă. Or, astăzi, cititorul este neplăcut surprins de a găsi în fiecare din cele trei ediții apărute succesiv în E.S.P.L.A., Editura Academiei R.P.R., și Editura tineretului, aceeași operă în trei redactări diferite. Necunoscînd originalul, el va înclina să creadă că ediția Academiei, care de altfel se impune prin titulatură, format și aparat critic, este ediția de încredere. Dacă în principiu această înclinare este justificată, în cazul dat, cititorul este indus în eroare. Primele două volume ale ediției Academiei de « Opere » de N. Bălcescu deși au calități incontestabile față de edițiile anterioare, sînt totuși încă în afara noțiunii de ediție științifică. Cîteva exemple culese la întîmplare din Cartea a II-a a « Istoriei Romînilor sub Mihai-vodă Viteazul » sînt, credem, edificatoare. Dăm întîi textul din manuscrisul 79 Bibl. Acad. R.P.R. și apoi textul corespunzător din ediția Academiei [1].

« Vaetele și cîrtirile poporului, demoralizarea ostașilor, a ianicerilor chiar, care nu mai *vroiau* a merge la război supt pricinuire că nu li *să* plătesc lefile *îl înfioră* de frică și *îl sili* [pe Murad al III-lea] a se gîndi și la trebile împărăției sale. Vistieria fiind sleită cu totul, *el* fu silit a lua din casa sa bani spre a *mulțămi* oștile ce cîrteau cu obrăznicie, făcînd adesea și răscoale ».

(ms. cartea a II-a, cap. I)

« Vaetele și cîrtirile poporului, demoralizarea ostașilor, a ianicerilor chiar care nu mai *voiau* a merge la război supt pricinuire că nu li *se* plătesc lefile, *îl înfiorară* de frică și *îl silirâ* [pe Murad al III-lea] a se gîndi la trebile împărăției sale. Vistieria fiind sleită cu totul, fu silit a lua din casa sa bani, spre a *mulțumi* oștile ce cîrteau cu obrăznicie făcînd adesea și răscoale ».

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II, p. 62).

« Și *lacrămi înundară* obrazii și barba *sa* [a lui Murad al III-lea]. Sculîndu-se apoi d-acolo, el *întră* în odaia sa unde *se azvîrli* pe o sofa cu inima apăsată de temere și mîhnire ».

(ms. ibidem)

« Și *lacrimile înundară* obrajii și barba *lui*. Sculîndu-se apoi d-acolo, el *întră* în odaia sa, unde *se aruncă* pe o sofa cu inima apăsată de temere și mîhnire ».

(Ibidem, ed. Academiei 1953, vol. II p. 63)

« Noul sultan era un prinț crud, afemeiat și înmuiat de tot prin *plăceri* care îl făcură de *pierdu* înfocarea ce avea mai întîi spre război ».

(ms. ibidem).

[1] Cursivul indică pasajele și cuvintele modificate care lipsesc sau sînt în plus în ediția Academiei.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

« Noul sultan era un prinț crud, afemeiat și *muiat* prin *plăcerile* care îl făcură *să piardă* înfocarea ce avea mai întîi spre război ».

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II. p. 63)

[Sigismund] «... îl închise în castelul Vințului, orășel pe *Murăș*, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr-o fără-de-lege a curții Austriei: uciderea cardinalului *Martinuție* (1551) *de generalul împărătesc spaniolul* Castaldo. Nu *să* știe *daca* Aron-Vodă a fost vinovat *într-adevăr* de trădarea ce a motivat arestarea lui, sau *de* a căzut jertfă *a* ambiției lui Răzvan și Bathori ».

(ms. cartea II, cap. VI.)

[Sigismund] «... îl închise în castelul Vințului, orășel pe *Mureș*, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr-o fără-de-lege a Curții Austriei: uciderea cardinalului *Martinuțiu* (1551) *care fu ucis de generalul spaniol* Castaldo. Nu *se* știe *daca* Aron-Vodă a fost vinovat *întru adevăr* de trădarea ce a motivat arestarea lui sau *dacă* a căzut jertfă ambiției lui Răzvan și *lui* Bathori ».

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II. p. 71.)

[Sigismund Bathori] « trimise pe Gaspar Corniș la Zamoisky, marele hatman al coroane Poloniei, *care îi era cumnat, ținînd în căsătorie pe soră-sa Griselda*, spre a-i vesti că el s-a făcut acum stăpîn al Moldovei ... ».

(ms. ibidem.)

[Sigismund Bathori] « trimise pe Gaspar Corniș la Zamoisky, marele hatman al coroanei Poloniei, spre a-i vesti că el s-a făcut acum stăpîn al Moldovei » ...

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II. p. 72.)

Ca să ilustrăm mai bine afirmațiile noastre privind erorile conținute de ediția Academiei a « Operei » lui N. Bălcescu, dăm mai jos o listă, incompletă, de cuvinte din Cartea a II-a, listă care cuprinde nu numai înlocuiri de cuvinte față de manuscris ci și alterări prin « modernizare » ale formelor de limbă vorbită existente în textul autograf al lui N. Bălcescu și pe care ediția Academiei trebuia să le păstreze.

Ms. Bălcescu	Ed. Academiei
prooroc	profet
se azvîrli	se aruncă
pildă	exemplu
concheranți	cuceritori
parcă	va părea
de	dacă
încă	iară
această	astă
nisangiu	nisamgiu (cuvînt inexistent în limba romînă)
oștile	oștire
cum că	că
atîtă	multă
în	la

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

observează	observă
dupe	de pe
mulțămi	mulțumi
eghiptene	egiptene
turbanuri	turbane
erodiu	erodici (cuvînt inexistent în limba romînă)
(ei) sta	(ei) stau
vine (impersonal)	vin
materialurile	materialele
șerpe	șarpe

Colaționarea textului Cărții a II-a din manuscrisul autograf cu ediția academică și cu ediția Odobescu din 1878 arată că editorul textului academic, muncind cu superficialitate a păstrat, ici și colo, arbitrar — dacă superficialitatea poate arbitra — intervențiile Slavici-Odobescu în textul «Istoriei Romînilor sub Mihai-vodă Viteazul» deși afirmă categoric în «Note» (p. 377) că ediția Academiei restabilește textul autentic al lui N. Bălcescu după manuscrisele originale păstrate în Biblioteca Academiei R.P.R. și persiflează, la adăpostul a cincizeci și opt de ani de la moartea lui Odobescu, pe primul editor postum al lui N. Bălcescu: «Se pare că regulile pentru editarea științifică a textelor nu pătrunseseră încă, la noi, pînă în anul primei ediții complete din opera lui Bălcescu: 1877».

Noi considerăm că asemenea apostrofare polemică minimalizează sensul patriotic al gestului lui Odobescu și că, avînd în vedere exemplele de mai sus, este cu totul nejustificată științificește. Mutatis - mutandis să ne întrebăm oare, ca Mihnea-vodă cel Rău: «Nu-i așa că ifosele științifice-s amăgitoare?» Sau mai bine să sfătuim conducerea Institutelor Academiei R.P.R. și pe redactorii editurii, foruri culturale interesate în tipărirea textelor clasice în forma lor autentică, să controleze calitatea muncii colaboratorilor lor.

Exemple similare pot fi extrase din ediția N. Bălcescu, «Opere», apărută în E.S.P.L.A. (1952) ca și din ediția «Pagini Alese din Istoria Romînilor sub Mihai-vodă Viteazul», apărută în Editura Tineretului (1953) deși ultima ediție conține mult mai puține abateri de la textul autentic decît celelalte două. Cum însă noțiunea de autentic nu poate avea grade de comparație fără de a-și pierde sensul propriu, textul ediției apărute în Editura tineretului este, ca și celelalte, sub nivelul exigențelor științifice.

IV

Din problemele pe care le ridică munca științifică de stabilire a formei autentice a textelor clasice nu poate lipsi aceea a așa numitelor, «tăieri» sau «intervenții redacționale oportune». Ea își are originea, în genere, în nesatisfăcătorul nivel științific și ideologic al redactorilor și editorilor.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)

Există în mentalitatea editorilor, a colectivelor redacționale, și a unor colaboratori științifici din domeniul literaturii o părere greșită, pseudo-științifică, vulgarizatoare a istoriei, după care scriitorii clasici ai literaturii noastre trebuie « aranjați » în așa fel încît imaginea lor să apară *pură*, neprihănită de contradicțiile dialecticii vieții, abstractizată. Și aceasta după ce un timp aceiași scriitori au fost considerați de pe pozițiile « teoretice » tot atît de eronate ale sociologismului vulgar. În fond, partizani inconștienți ai « teoriei artei » fără de conflict acești istorici literari, textologi și redactori insuficient pregătiți din punct de vedere ideologic, sub pretextul luptei împotriva obiectivismului renunță la *obiectivitatea științifică*, împiedicînd astfel munca de cercetare serioasă a literaturii noastre clasice. În domeniul textologiei ei îndeplinesc sarcina de a explica științific în prefețe sau în note subliniare confuziile ori chiar erorile săvîrșite de scriitorii clasici într-o problemă sau alta — dar de ordin politic în special — prin « metoda punctelor » cu alte cuvinte prin omiterea textelor corespunzătoare. În felul acesta textele nu mai prezintă imaginea autentică a scriitorului, singura interesantă atît pentru cititorul obișnuit cît și pentru omul de știință.

Se știe că Lenin repudia textele clasice trunchiate de redacții sau conținînd grave erori tipografice: « Dacă Turgheniev va fi editat suportabil (adică fără schimonosiri, lipsuri și greșeli de tipar grosolane), atunci face să te abonezi »[1]. Problema editării clasicilor « cu puncte » a fost pusă de curînd, din nou, în U.R.S.S.[2] Istorici ai artei și literaturii au criticat lipsa de obiectivitate a redactorilor și editorilor, tendința lor vulgarizatoare de a « reeduca » pe clasici și au afirmat dreptul și voința nobilă a cititorului de a cunoaște adevărul: [Cititorul] « nu este de acord să i se tăinuiască, nici să i se cocoloșească lipsurile [scriitorilor clasici] și în nici un caz nu o să ierte niciodată minciuna, chiar dacă ea ar fi dictată de cele mai bune intenții și oricît ar fi de acoperită de puncte »[3].

În lupta împotriva acestor tendințe antiștiințifice s-au obținut la noi o seamă de succese importante, fără însă a se ajunge la rezultate categorice. Necesitatea unor discuții cu temei științific asupra problemelor pe care le pune editarea textelor clasice ale literaturii noastre în forma lor autentică se impune și din acest punct de vedere, după cum se impune creșterea unor cadre bine pregătite în problemele textologiei atît în edituri, cît și în cadrul institutelor academice ce au a edita opere clasice ale literaturii romînești. Instruirea temeinică este cu atît mai necesară cu cît în fața editurilor noastre se pune în prezent sarcina pregătirii pentru tipar a operelor complete ale clasicilor romîni, în ediții critice.

[1] Lenin despre literatură, București, Ed. P.M.R., 1949, p. 210.

[2] M. Sokolski, Clasic cu puncte în « Literaturnaia Gazeta » nr. 136 (3165) din 17 noiembrie 1953 și An. Tarasenkov, Să nu simplificăm istoria literară, ibidem, nr. 146 (3175) din 10 decembrie 1953.

[3] M. Sokolski, art. citat.

BDD-A10220 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:06 UTC)